

ΤΑ ΝΕΑ

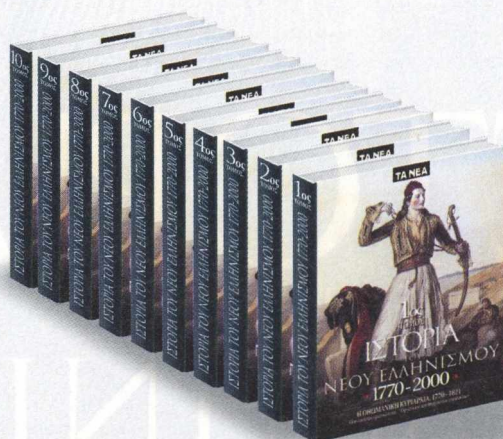
10^{ος}
ΤΟΜΟΣ
2ο Τεύχος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1770-2000

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΟΜΑΛΟΤΗΤΑΣ 1974 - 2000
Δημοκρατικές κατακτήσεις Οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα

Ελληνικά
γράμματα

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1770 – 2000

Κάθε μέρα σε τεύχη, **10 τόμοι,**
εντελώς δωρεάν μαζί με TA NEA

Αυτό όμως δεν σήμαινε ότι είχε χάσει την επαφή με το πλειοψηφικό αντιδεξιό πολιτικό-κοινωνικό ρεύμα, γεγονός που φάνηκε με τη νέα επιτυχία στις εκλογές του 1985. Ο Α. Παπανδρέου είχε φροντίσει να δημιουργήσει ένα εξαιρετικά πολωτικό προεκλογικό κλίμα Δεξιάς – Αντιδεξιάς, έτσι ώστε η ιδεολογική ψήφος να καλύψει τις απογοητεύσεις από την κυβερνητική απόδοση και το αλαζονικό ύφος της εξουσίας, που καταμαρτυρούσαν οι αντίπαλοι, τόσο από δεξιά όσο και από αριστερά.

Η εκλογή του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στην ηγεσία της Ν.Δ. το Σεπτέμβριο του 1984, μετά από μια παρενθετική προεδρία του Ευάγγελου Αβέρωφ, έδωσε την πρώτη αφορμή. Η προσωπική έχθρα των δύο ηγετών και η εχθρότητα του αντιδεξιού-κεντρώου κόσμου προς τον Κ. Μητσοτάκη από το 1965, όξυνε ιδιαίτερα το κλίμα αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο κομμάτων. Τις παραμονές των εκλογών, ο Α. Παπανδρέου, παρά τις εντυπώσεις που είχε δημιουργήσει, αρνήθηκε να υποστηρίξει μια νέα θητεία του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην Προεδρία της Δημοκρατίας, αντιπροτείνοντας τον αρεοπαγίτη Χρ. Σαρτζετάκη, που είχε συνδέσει το όνομά του με τη δίκη των υπευθύνων της δολοφονίας του βουλευτή της ΕΔΑ Γ. Λαμπράκη, το 1963. Ήταν μια πολιτική κίνηση αμφιβόλου πολιτικής εντιμότητας αλλά υψηλής δραματικότητας, που ανέβασε κατακόρυφα την κομματική πόλωση. Το ΠΑΣΟΚ κέρδισε με άνεση τις εκλογές της 2ας Ιουνίου 1985 με 45,8% έναντι 40,9% της Ν.Δ., 9,9% του ΚΚΕ και 1,8% του ΚΚΕ Εσωτερικού, που επανήλθε στη βουλή.

Ήταν όμως σαφές ότι πολλά πράγματα είχαν αλλάξει και ότι το ΠΑΣΟΚ έπρεπε να αναθεωρήσει ριζικά τη φυσιογνωμία και τις πολι-

τικές του. Πράγματι, το 1985 μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί σημαδιακό έτος για τη μεταπολιτευτική Ελλάδα. Έτος «στροφής», αφετηρία αλλαγών, που η σημασία τους συνειδητοποιήθηκε με την πάροδο του χρόνου. Η σημαντικότερη αλλαγή αφορούσε τη διεθνή πολιτική σκηνή, όπου η άνοδος στην ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, στις 11 Μαρτίου 1985, έμελλε να αλλάξει τη ροή της ιστορίας του 20ού αιώνα. Εκ των υστέρων, γνωρίζουμε ότι η απόπειρα μεταρρύθμισης του σοβιετικού κομ-

Το 1985 μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί σημαδιακό έτος για τη μεταπολιτευ- τική Ελλάδα

μουνισμού ήλθε αργά ή σιγά αδύνατο, αλλά εδώ ενδιαφέρει να σημειώσουμε ότι ήδη από τα πρώτα της βήματα, άλλαξε όλο το κλίμα των διεθνών σχέσεων. Μέσα σε ένα χρόνο, το ψυχροπολεμικό κλίμα έδωσε τη θέση του στην ύφεση, στο διάλογο Ανατολής – Δύσης και στον περιορισμό των εξοπλισμών. Την ίδια χρονιά, η διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έκανε ένα άλμα, καθόσον με την «ενιαία ευρωπαϊκή πράξη» επιτάχυνε τη διαδικασία με στόχο την καθιέρωση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς το 1992. Την ίδια ώρα όμως, άλλαζαν σημαντικά πράγματα στο εσωτερικό της χώρας. Κατ' αρχάς το ιδεολογικό-αξιακό κλίμα. Η κοινή γνώμη έδειχνε να αποστασιοποιείται από έννοιες - σύμβολα, όπως κρατισμός, συλλογικό, εθνική αυτοδυναμία και να υιοθετεί νέες, όπως ιδιωτική πρωτοβουλία, ατομικό, ευρωπαϊκός προσανατολισμός. Συνοπτικά, αυτό που συνέβαινε ήταν ότι η νέα ατμόσφαιρα που είχε δημιουργήσει στη

μουνισμού ήλθε αργά ή σιγά αδύνατο, αλλά εδώ ενδιαφέρει να σημειώσουμε ότι ήδη από τα πρώτα της βήματα, άλλαξε όλο το κλίμα των διεθνών σχέσεων. Μέσα σε ένα χρόνο, το ψυχροπολεμικό κλίμα έδωσε τη θέση του στην ύφεση, στο διάλογο Ανατολής – Δύσης και στον περιορισμό

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ –
ΤΟΥΡΓΚΟΥΤ ΟΖΑΛ,
στο Νταβός της Ελβετίας.
Φωτογραφικό αρχείο
ΔΟΛ.

Δύση η ηγεμονία του (νεο)φιλελευθερισμού και του συντηρητισμού είχε φθάσει και στην Ελλάδα. Ο αντιδεξιός, κρατιστικός, αντιμπεριαλιστικός λόγος της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου υποχωρούσε ενώ κέρδιζε έδαφος ο λόγος του φιλελευθερισμού, του καταναλωτισμού και της ατομικότητας. Σημαντικές ήταν, τέλος, οι αλλαγές που επήλθαν στο χαρακτήρα του κομματικού ανταγωνισμού με πρωτοβουλία των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Η Ν.Δ. υπό τον Κ. Μητσotάκη ενίσχυσε ιδιαίτερα τα φιλελεύθερα και νεοφιλελεύθερα χαρακτηριστικά στο πρόγραμμα και στο λόγο της, υποβαθμίζοντας τα παραδοσιακά δεξιά. Ταυτόχρονα, άρχισε ένα συστηματικό και τολμηρό άνοιγμα προς την Αριστερά, με στόχο να υπονομεύσει το σχήμα Δεξιά – Αντιδεξιά, που αποτελούσε την πηγή δύναμης του ΠΑΣΟΚ. Η Αριστερά, επίσης, ήθελε να αποτινάξει την ηγεμονία που ασκούσε επάνω της το ΠΑΣΟΚ μέσω της «αντιδεξιάς αλληλεγγύης», γιατί ήταν διαρκώς εκτεθειμένη στον εκλογικό εκβιασμό του «Ψηφίστε ΠΑΣΟΚ για να μην έρθει η Δεξιά». Το ΚΚΕ δεν άργησε να δείξει την αποφασιστικότητά του, κρατώντας ουδέτερη στάση στο δεύτερο γύρο των δημοτικών εκλογών του 1986, γεγονός που οδήγησε στην εκλογή δημάρχων της Ν.Δ. και στους τρεις μεγάλους δήμους της χώρας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πειραιά).

Σε αυτό το νέο σκηνικό εκτυλίχθηκε η δεύτερη κυβερνητική θητεία του ΠΑΣΟΚ. Η ηγε-

σία του κατανοούσε ότι όφειλε να προχωρήσει σε σφαιρικότερες πολιτικές-ιδεολογικές αναθεωρήσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις νέες συνθήκες. Πράγματι, οι πολιτικές της δεύτερης θητείας στην οικονομία και, εν μέρει, στην εξωτερική πολιτική αποτελούσαν έμπρακτη αποστασιοποίηση από εκείνες της πρώτης τετραετίας. Στην εξωτερική πολιτική, η ευρωπαϊκή προοπτική απέκτησε και για το ΠΑΣΟΚ κεντρική σημασία ενώ, παράλληλα, οι σχέσεις με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ

Η νέα οικονομική πολιτική έφερε σε σύγκρουση την κυβέρνηση με τα συνδικάτα

οδηγήθηκαν γενικά σε «ήρεμα νερά», κατά την έκφραση του ίδιου του Α.Παπανδρέου. Άλλωστε, η ριζική ανατροπή του διεθνούς σκηνικού και η αλματώδης προσέγγιση των δύο υπερδυνάμεων καθιστούσαν περιττές τόσο τις διαφοροποιήσεις της Ελλάδας εντός συμ-

μαχικών θεσμών όσο και την υπερβάλλουσα αντιμπεριαλιστική ρητορεία. Σημαντική υπήρξε και η στροφή που επιχείρησε ο ίδιος ο Παπανδρέου στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις, όταν πλέον, με την παρ' ολίγον σύρραξη της 7ης Μαρτίου 1987, έγινε φανερό πόσο επικίνδυνη ήταν η πολιτική του μη διαλόγου. Τους επόμενους μήνες, άρχισε η διπλωματική προετοιμασία της στροφής, που κορυφώθηκε με τη συνάντηση των δύο πρωθυπουργών, Α. Παπανδρέου και Τ. Οζάλ, στο Νταβός της Ελβετίας, το Φεβρουάριο του 1988. Ο διάλογος συνεχίστηκε ύστερα σε χαμηλότερα επίπεδα. Η προσπάθεια όμως προσέγγισης εξατμίστηκε προς το τέλος του ίδιου έτους, καθώς οι εσωτερικές πολιτικές συνθήκες τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία μετέβαλαν τις προτεραιότητες και τις δυνατότητες των δύο ηγετών.

Η αποφασιστική όμως αναθεώρηση έγινε στην οικονομική πολιτική. Η προηγούμενη πολιτική οδηγούσε σε αποσταθεροποίηση και δεν ήταν βιώσιμη. Ο Α. Παπανδρέου το αναγνώρισε έμπρακτα αμέσως μετά τις εκλογές. Απέπεμψε από τη νέα κυβέρνηση τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας Γεράσιμο Αρσένη, υπεύθυνο της προηγούμενης οικονομικής πολιτικής, και όρισε στη θέση του τον Κώστα Σημίτη, με σκοπό να σχεδιάσει και να εφαρμόσει μέτρα σταθεροποίησης της οικονομίας. Πράγματι, η κυβέρνηση και ο νέος υπουργός επεξεργάστηκαν ένα «σταθεροποιητικό σχέδιο», που περιλάμβανε περιοριστικά μέτρα εισοδηματικής, δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής και το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή από το Νοέμβριο του 1985. Η νέα οικονομική πολιτική έφερε σε σύγκρουση την κυβέρνηση με τα συν-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ.

Ανέλαβε την ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας μετά τις εκλογές του 1985. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

δικάτα και την ίδια τη συνδικαλιστική παράταξη του ΠΑΣΟΚ. Το γεγονός ήταν φυσικό και αναμενόμενο μέσα στη δημοκρατική κοινωνική διαλεκτική. Αν υπήρχε μια ιδιαιτερότητα, ήταν ότι η στροφή στην οικονομική πολιτική όπως και στην εξωτερική, καθιστούσαν σαφές ότι το ΠΑΣΟΚ αντιμετώπιζε την ανάγκη μιας γενικότερης ιδεολογικής-πολιτικής αναθεώρησης προκειμένου να δώσει συνοχή στις νέες επιλογές του, να διαχωρίσει το «φιλολαϊκό» από το «λαϊκιστικό», την ανάπτυξη από την παροχολογία. Ουσιαστικά, είχε ωριμάσει ο χρόνος για να κινηθεί το ΠΑΣΟΚ συντεταγμένα προς την κατεύθυνση ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού σοσιαλιστικού κόμματος. Η ηγεσία του έδειξε ότι είχε συνείδηση της ανάγκης. Τότε άνοιξε για πρώτη φορά η συζήτηση για την «επανίδρυση» του ΠΑΣΟΚ, όρος που θα επανέρχεται περιοδικώς τις επόμενες δύο δεκαετίες. Και ο πολιτικός λόγος του κόμματος άρχισε να κινείται τολμηρότερα προς αυτή την κατεύθυνση. Λίγο πριν τις εκλογές του 1989, το ΠΑΣΟΚ υπέβαλε αίτηση ένταξης στη Σοσιαλιστική Διεθνή ολοκληρώνοντας την τροχιά από τον «τρίτοκοσμικού τύπου» ριζοσπαστισμό στον ευρωπαϊκό δημοκρατικό σοσιαλισμό. Τα βήματα όμως αυτά δεν εξέφρασαν μια συντεταγμένη «επανίδρυση».

Η συντεταγμένη πορεία ανακόπηκε μέσα σε δύο χρόνια και το ΠΑΣΟΚ έζησε μια βαθιά λαϊκιστική εκφυλιστική υποτροπή. Το Νοέμβριο του 1987 ο Α. Παπανδρέου με προσωπική πρωτοβουλία έθεσε, με τρόπο ανορθόδοξο και αφηνιαστικό, πρόωρο τέλος στο σταθεροποιητικό πρόγραμμα, προκαλώντας και την παραίτηση του Κ. Σημίτη. Ως τότε, το πρόγραμμα είχε ανακόψει τον εκτροχιασμό των οικονομικών μεγεθών αλλά δεν είχε τροχοδρομήσει την οικονομία σε νέα κατεύθυνση. Όμως ο Α. Παπανδρέου, δέκτης και των «ανησυχιών» του κομματικού μηχανισμού, προτίμησε να διαχειριστεί την οικονομία με κριτήριο το κομματικό όφελος εν όψει των εκλογών του 1989. Έτσι, στο υπόλοιπο της τετραετίας, η οικονομία θα μπει σε σοβαρή κρίση και στο τέλος της δεκαετίας θα κινδυνεύσει να φύγει από κάθε έλεγχο.

Οι αιτίες της υποτροπής δεν ήταν οικονομικές αλλά πρωτίστως πολιτικές. Την επόμενη διετία 1988-89, η «κανονική» πολιτική σταματά στην Ελλάδα και αρχίζει μια τραγική έως τραγελαφική περίοδος ηθικο-πολιτικής κρίσης, που θα καταστήσει πολυτέλεια την ενασχόληση με τα πραγματικά προβλήματα της χώρας. Είναι η περίοδος των σκανδάλων και της σκανδαλογίας, που κορυφώθηκε με το «σκάνδαλο Κοσκωτά», όπως τότε αποκλήθηκε. Όπως ήδη έχουμε πει, η σύμφυση κόμματος – κρά-

ΣΥΝΟΔΟΣ ΚΟΡΥΦΗΣ

της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Ρόδο, το Δεκέμβριο του 1988, μετά τη λήξη της ελληνικής Προεδρίας.

τους, ήδη από την πρώτη τετραετία, είχε δημιουργήσει τις προϋποθέσεις φαινομένων διαφθοράς. Επιπλέον, η εγγενής υποτίμηση των θεσμών και των κανόνων που χαρακτηρίζουν τη λαϊκιστική κουλτούρα επιδεινώνει την κατάσταση. Πόσο μάλλον που η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ δεν υιοθέτησε μια αποφασιστική στάση για την αντιμετώπιση των αρχικών κρουσμάτων. Στη δεύτερη τετραετία, τα κρούσματα και οι καταγγελίες πλήθυναν δημιουργώντας μια δυσμενή για την κυβέρνηση ατμόσφαιρα. Με την «υπόθεση Κοσκωτά» όμως, το φαινόμενο απέκτησε άλλες διαστάσεις, γιατί άγγιξε τις ισορροπίες των μεγάλων εκδοτών-επιχειρηματιών. Ο Κοσκωτάς, από απλός υπάλληλος, μέσω λογιστικών τεχνασμάτων και κάποιων αδιαφανών συνεργιών, γίνεται ιδιοκτήτης της Τράπεζας Κρήτης. Έκτοτε αρχίζει μια παραληρηματική σχεδόν επέκταση, που τον βρίσκει σε δύο χρόνια ιδιοκτήτη ενός ισχυρότατου συμπλέγματος παντοειδών επιχειρήσεων, μαζικών μέσων ενημέρωσης και ποδοσφαιρικών ομάδων. Ταυτόχρονα, φαίνεται ότι αποκαθιστά προνομιακές σχέσεις με το κυβερνών κόμμα ή τουλάχιστον με σημαίνοντα στελέχη του. Το ΠΑΣΟΚ μοιάζει να θέλει να καρπωθεί την προπαγανδιστική ισχύ του νέου συγκροτήματος και να κερδίσει περιθώρια ελευθερίας από τα παλαιά. Η σύγκρουση έχει εισέλθει, έτσι, στο στενό πυρήνα της εξουσίας, σε μια εποχή που κυφορείται η ιδιωτικοποίηση των μαζικών μέσων ενημέρωσης. Οι εκδοτικο-επιχειρηματικοί του αντίπαλοι αισθάνονται απειλούμενοι και αναλαμβάνουν εκστρατεία αποκάλυψης του σκανδάλου και απαιτούν από την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ την κάθαρση. Όλη η διετία 1988-89 χαρακτηρίστηκε από αυτή τη διεκυστίνδα, που έληξε με την αποκάλυψη της απάτης και την

πτώση του Κοσκωτά, ο οποίος κατέληξε στη φυλακή το Νοέμβριο του 1989. Μαζί είχε προδιαγραφεί και η τύχη του ΠΑΣΟΚ. Όχι μόνο γιατί χρεώθηκε το σκάνδαλο αλλά και γιατί, στην κρίσιμότερη στιγμή, βγήκε εκτός μάχης ο γένης του. Ο Α. Παπανδρέου θα αναχωρήσει για το Λονδίνο στα τέλη Αυγούστου του 1988 βαριά άρρωστος, θα χειρουργηθεί στην καρδιά και θα σωθεί σχεδόν από θαύμα για να επιστρέψει στα τέλη Οκτωβρίου, με εξαιρετικά περιορισμένες όμως τις φυσικές του δυνάμεις. Την πολιτική διαχείριση της υπόθεσης Κοσκωτά έχει αναλάβει εν τω μεταξύ, ο επίδοξος διάδοχός του Α. Κουτσόγιωργας, κατ' εξοχήν ακατάλληλος, γιατί, όπως αποκαλύφθηκε, είχε χρηματιστεί από τον Κοσκωτά για να διευκολύνει τη συγκάλυψη. Ως το τέλος της κυβερνητικής θητείας το ΠΑΣΟΚ θα είναι έρμαιο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Σε αυτή την τελευταία είχε συμβεί μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη: η ίδρυση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) το Δεκέμβριο του 1988, στον οποίο συνέπραξαν το ΚΚΕ και η Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ) που είχε δημιουργηθεί τον Απρίλιο του 1987 ως μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού. Η δημιουργία του Συνασπισμού έγινε δυνατή εν όψει της προβλεπόμενης μαζικής φθοράς του ΠΑΣΟΚ αλλά στην αφετηρία των διεργασιών βρισκόταν η επίδραση της αναγεννητικής προσπάθειας του Μ. Γκορμπατσώφ στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα. Η εμφάνιση του ΣΥΝ είχε αλυσιδωτές αντιδράσεις στο πολιτικό σκηνικό. Κατέστησε σαφέστερη την κρίση του ΠΑΣΟΚ και την προοπτική της ήττας του στις ε-

περχόμενες εκλογές. Διευκόλυνε και απλοποίησε τις συνθήκες, ώστε τα κόμματα της αντιπολίτευσης να συντονιστούν σε αυτό που ήδη είχε προκύψει ως κοινός στόχος: πρόωρες εκλογές με απλή αναλογική και διαλεύκανση των σκανδάλων, με πρώτο εκείνο του Κοσκωτά. Η απλή αναλογική ήταν πάγιο αίτημα της Αριστεράς, το οποίο αποδέχθηκε η Ν.Δ. για να διασφαλίσει τη συμπόρευση με το ΣΥΝ και τελικά το πραγματοποίησε λίγο πριν τις εκλογές το ΠΑΣΟΚ, ψηφίζοντας έναν εκλογικό νόμο που ανέβαζε πολύ υψηλά τον πήχη σχηματισμού αυτοδύναμης κυβέρνησης. Οι δραματικές όμως εξελίξεις συνεχίστηκαν. Το Μάρτιο, ύστερα από έντονες εσωκομματικές πιέσεις, ο Α. Κουτσόγιωργας υποχρεώθηκε σε παραίτηση, οι διοικητές πολλών ΔΕΚΟ, υψηλόβαθμα στελέχη του ΠΑΣΟΚ όλοι τους, προφυλακίστηκαν με την κατηγορία ότι με τις καταθέσεις των αποθεματικών των επιχειρήσεων ενίσχυαν την Τράπεζα Κρήτης ενώ προσωπικός φίλος του πρωθυπουργού παραπέμφθηκε για χρηματισμό από τον Κοσκωτά. Το κλίμα που είχε δημιουργηθεί εναντίον του ΠΑΣΟΚ ήταν καταλυτικό και, όπως ήταν αναμενόμενο, έχασε τελικά την εξουσία, στις εκλογές της 18ης Ιουνίου 1989. Ήταν ένα τέλος άδοξο, που το 1981 δεν θα το φανταζόταν ούτε ο χειρότερος εχθρός του.

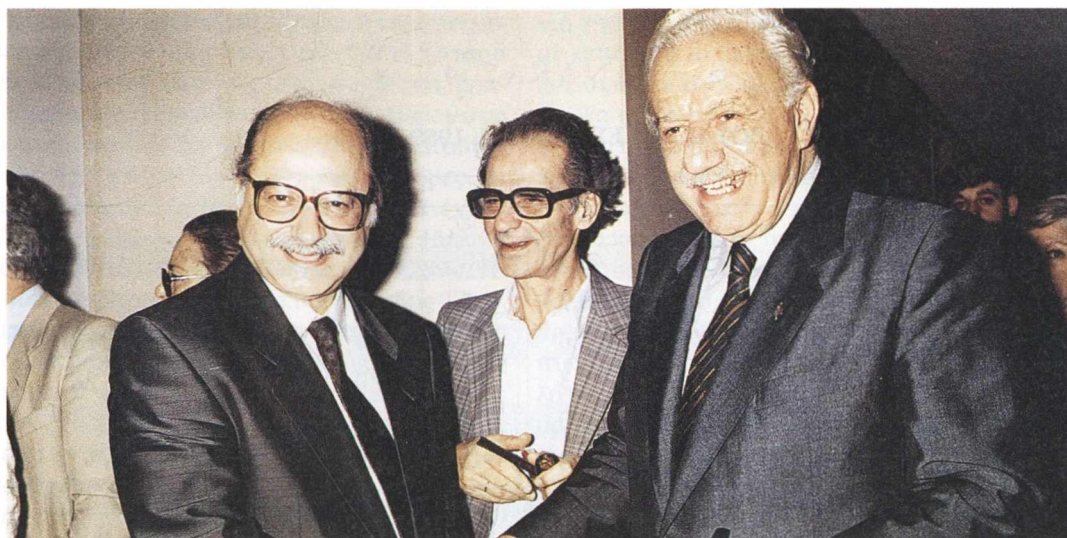
Δέκα μήνες αστάθειας και σύγχυσης

Οι κάλπες όμως δεν έβγαλαν αυτοδύναμη κυβέρνηση (Ν.Δ. 44,28% με 145, το ΠΑΣΟΚ 39,13% με 125 έδρες και ο ΣΥΝ 13,12% και 28 έδρες)

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΖΑΝΝΕΤΑΚΗ.

Υπουργοί και στελέχη των κομμάτων που στήριξαν την κυβέρνηση, σε συνάντηση για το θέμα των δικαστικών κωδίκων. Διακρίνονται οι: Θ. Κανελλόπουλος, Φ. Κουβέλης, Μ. Δαμανάκη, Α. Τσαλδάρης, Λ. Κύρκος, Κων. Μητσοτάκης. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ.

Η ηγεσία του κόμματος, δεξιά, ο Χαρίλαος Φλωράκης και αριστερά, ο Λεωνίδας Κύρκος, πίσω ο Γρηγόρης Φαράκος. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

και έτσι, η ακυβερνησία μέσα στο έκρυθμο κλίμα και τον εκφυλισμό της πολιτικής ζωής άνοιξε ένα δεκάμηνο κεφάλαιο σύγχυσης και αστάθειας. Κεφάλαιο ταραχώδες, που, εκ των υστέρων και για αρκετά χρόνια, άφησε βαθιά σημάδια και συναισθηματικές εντάσεις μεταξύ των κομμάτων, ιδίως μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΣΥΝ.

Η περίοδος χωρίζεται σε δύο φάσεις. Στην πρώτη, σχηματίστηκε η κυβέρνηση Τζαννή Τζαννετάκη, η οποία ορκίστηκε την 1η Ιουλίου 1989 και παραιτήθηκε τη 12η Οκτωβρίου 1989. Στη δεύτερη, σχηματίστηκε «οικουμενική κυβέρνηση» υπό τον Ξ. Ζολώτα, που ορκίστηκε στις 22 Νοεμβρίου 1989 και οδήγησε στις εκλογές της 8ης Απριλίου 1990. Η επίμαχη και παθιασμένη φάση ήταν η πρώτη, κατά την οποία συνέβησαν «έκτακτα» γεγονότα, που, χωρίς ίσως να «γράφουν ιστορία», αποτυπώνονται στη συλλογική μνήμη. Η κυβέρνηση Τζαννετάκη στηρίχτηκε κοινοβουλευτικά σε μια «αφύσικη» για τη διάταξη του κομματικού συστήματος συμμαχία Ν.Δ. – ΣΥΝ. Σκοπός και εντολή που της δόθηκε ήταν ουσιαστικά η «κάθαρση» των σκανδάλων, δηλαδή η παραπομπή στο Ειδικό Δικαστήριο, με βάση το νόμο «περί ευθύνης υπουργών», των πολιτικών προσώπων για τα οποία υπήρχαν «αποχρώσεις ενδείξεως» ότι ενέχονταν στα σκάνδαλα. Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Τζαννετάκη εξηγείται μέσα στις συγκυρίες της διατίας 1988 – 89. Το αίτημα της «κάθαρσης» ήταν πειστικό και καθολικό, δημιουργούσε μια ιδιαίτερη αντίθεση που χώριζε το υπόλογο ΠΑΣΟΚ από τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Επιπλέον, ο νόμος περί ευθύνης υπουργών απέκλειε την εκ νέου προσφυγή στις κάλπες, γιατί σε αυτή την περίπτωση θα παραγράφονταν τα αδικήματα των πολιτικών προσώπων. Οι δύο αυτές συνθήκες όρισαν τη λύση Τζαννετάκη. Οι τακτικές κινήσεις των

κομμάτων ανήκουν στη μικροϊστορία της περιόδου και δεν ενδιαφέρουν μια μακροσκοπικότερη θεώρηση. Διαρκέστερες επιδράσεις στα επόμενα χρόνια είχε η παραπομπή στο Ειδικό Δικαστήριο, για τη διαπίστωση ενδεχόμενων ποινικών ευθυνών, του Α. Παπανδρέου και ηγετικών στελεχών του ΠΑΣΟΚ. Οι παραπομπές αφορούσαν τρία σκάνδαλα. Το σκάνδαλο Κοσκωτά για το οποίο παραπέμφθηκαν ο Α. Παπανδρέου, ο Δ. Τσοβόλας, ο Π. Ρουμελιώτης, με τις ψήφους μόνο της κυβερνητικής πλειοψηφίας, όπως επίσης οι Α. Κουτσόγιωργας και Γ. Πέτσος, με τις ψήφους και του ΠΑΣΟΚ. Το δεύτερο σκάνδαλο αφορούσε την επονείδιστη πρα-

κτική της ΕΥΠ να υποκλέπτει τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις πολιτικών προς όφελος κυβερνητικών «κέντρων». Παραπέμφθηκαν ο Α. Παπανδρέου, ο επί ΠΑΣΟΚ διοικητής της ΕΥΠ Κ. Τσίμας και ο διοικητής του ΟΤΕ Θ. Τόμπρας αλλά η υπόθεση δεν έφθασε ποτέ στο δικαστήριο. Το

Η ακυβερνησία άνοιξε ένα δεκάμηνο κεφάλαιο σύγχυσης και πολιτικής αστάθειας

τρίτο αφορούσε μια τρέχουσα «εθνική απάτη» εις βάρος της ΕΟΚ, που μόνο η πολιτική αδεξιότητα των υπευθύνων και το κλίμα της εποχής ανήγαγαν σε σκάνδαλο. Από αυτά, η υπόθεση Κοσκωτά ήταν ποιοτικά διαφορετική και βαρύνουσα. Είχε έλθει στο φως ο χρηματισμός του αντιπροέδρου Α. Κουτσόγιωργα, ο Α. Παπανδρέου αναγνώριζε ήδη τις πολιτικές του ευθύνες και υπήρχε διάχυτη η εντύπωση ότι αυτές δεν σταματούσαν μόνο εκεί. Στο κλίμα αυτό ελήφθη η απόφαση παραπομπής του Α. Παπανδρέου στο Ειδικό Δικαστήριο. Η δίκη διεξήχθη το 1991 και κατ' αυτήν το κατηγορητήριο κατά

**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ**

του 1989 και του 1990.

Κάτω, γραφήματα με τη σύνθεση του Κοινοβουλίου μετά από τις τρεις εκλογικές αναμετρήσεις.

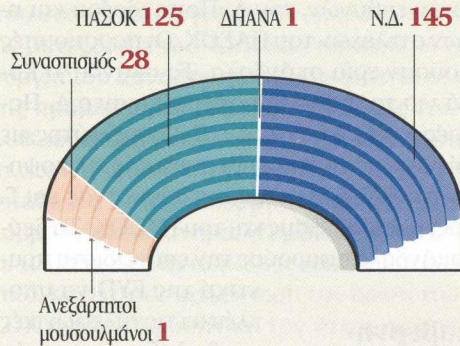
ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1989 - 1990

Κόμματα	8/4/1990		5/11/1989		18/6/1989	
	%	Έδρες	%	Έδρες	%	Έδρες
Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.)	46,9	150	46,2	148	44,3	145
ΔΗ.ΑΝΑ.	0,7	1			1,0	1
ΠΑΣΟΚ	38,6	123	40,7	128	39,1	125
Συνασπισμός	10,3	19	11,0	21	3,1	28
Κοινοί υποψήφιοι ΠΑΣΟΚ - ΣΥΝ	1,0	4	0,2	1		
Οικολόγοι - Εναλλακτικοί	0,8	1	0,6	1		
Ανεξάρτητοι μουσουλμάνοι	0,7	2	0,5	1	0,5	1
Σύνολο	100,0	300	100,0	300	100,0	300

**ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
18/6/1989**

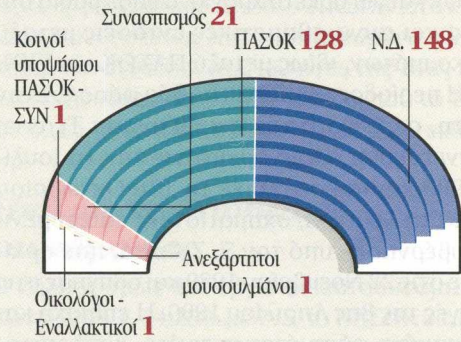
Σύνολο εδρών **300**

του πρώην πρωθυπουργού αποδείχθηκε διάτρητο και κατέπεσε. Έγινε, έτσι, φανερό – και τα επόμενα χρόνια όλοι οι τότε πρωταγωνιστές το παραδέχτηκαν – ότι η παραπομπή του Α. Παπανδρέου ήταν μια πολιτικά λαθεμένη απόφαση, η οποία επιβαρύνθηκε ηθικά με την εμφάνιση διαβλητών προσώπων ως μαρτύρων κατηγορίας και ψεύτικων στοιχείων κατά τη διεξαγωγή της δίκης. Μετά την απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου, οι πολιτικές ευθύνες για το σκάνδαλο Κοσκωτά αποτελούσαν μακρινή ανάμνηση ενώ ο Α. Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ εισέπραξαν τα οφέλη της δικαστικής δικαίωσης. Το κόστος που πλήρωσε η Ν.Δ. ήταν περισσότερο «αφανές» αλλά σημαντικό: θεωρήθηκε κατ'εξοχήν υπεύθυνη για τη σύνταξη του διάτρητου κατηγορητηρίου και για την προσφυγή σε απαράδεκτες μεθοδεύσεις για την υποστήριξή του στο δικαστήριο. Ο ΣΥΝ υπήρξε ο μεγάλος χαμένος εκείνης της περιόδου, γιατί χρεώθηκε την ευθύνη μιας ερασιτεχνικής διαχείρισης του

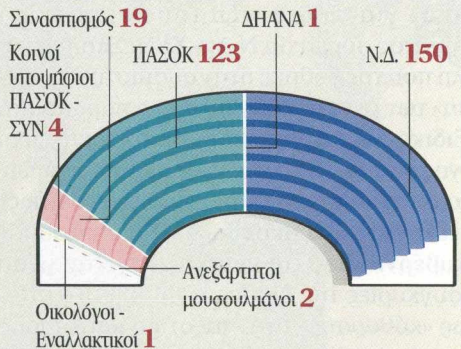
**ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
5/11/1989**

Σύνολο εδρών **300**

**ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
8/4/1990**

Σύνολο εδρών **300**

ζητήματος κάθαρση. Έτσι κι αλλιώς, το κόστος που πλήρωσε ήταν μικρή προσθήκη στα υπαρκτά προβλήματα που πλέον αντιμετώπιζε μετά την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού και το τέλος της ΕΣΣΔ. Αν αυτά ήταν τα

χονδρικά συμπεράσματα που καταστάλαξαν μεσοπρόθεσμα στον «κοινό νου» για το ζήτημα της κάθαρσης του σκανδάλου Κοσκωτά, βραχυπρόθεσμα οι επιπτώσεις αποτυπώθηκαν στις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου 1989. Η Ν.Δ. αύξησε τη δύναμή της σε 46,2% και 148 έδρες, το ΠΑΣΟΚ επίσης με 40,7% και 128 έδρες ενώ ο ΣΥΝ υποχώρησε 10,97% και 21 έδρες (άλλη 1 έδρα είχαν κερδίσει οι Οικολόγοι με 0,28%). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η περίοδος Τζαννετάκη δεν επέφερε σημαντικές αλλαγές στους κομματικούς συσχετισμούς, ιδίως μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων. Περισσότερο κόστισε στο ΣΥΝ, δεδομένου ότι η σύμπραξη με τη Ν.Δ. και η ένταση για την παραπομπή του Α. Παπανδρέου απομάκρυναν ένα μέρος της εκλογικής του βάσης. Η θέση του «ρυθμιστή» είχε αποδειχθεί εξαιρετικά άβολη.

Το βασικό όμως ήταν ότι οι νέες εκλογές δεν έδωσαν δυνατότητα κυβερνητικής αυτοδυναμίας. Εξάλλου, μια θεσμική υποχρέωση που συνέπιπτε εκείνη την ακριβώς τη δύσκολη περίοδο – η εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας στις αρχές του επόμενου χρόνου – καθιστούσε ασύμφορη για όλους τη νέα προσφυγή στις κάλπες. Το αποτέλεσμα ήταν η «οικουμενική» κυβέρνηση υπό τον πρώην διοικητή της Τραπεζής Ελλάδος Ξ. Ζολώτα. Επρόκειτο για πρόσκαιρη αναγκαστική λύση, ένα είδος υπηρεσιακής κυβέρνησης ανίκανης να πάρει σοβαρές αποφάσεις, την ίδια στιγμή που η οικονομία κινδύνευε να ξεφύγει από κάθε έλεγχο. Η κυβέρνηση διήρκεσε όσο απαιτούσαν οι διαδικασίες εκλογής Προέδρου Δημοκρατίας. Οι νέες εκλογές έγιναν στις 8 Απριλίου 1990 υπό το ασφυκτικό δίλημμα. Έτσι, η Ν.Δ. πέτυχε μια οριακή αυτοδυναμία. Με 46,9%, ποσοστό πολύ υψηλό για τη συντηρητική παράταξη, κέρδισε μόλις 150 έδρες. Με την προσχώρηση του μοναδικού βουλευτή που εξέλεξε το μικρό κόμμα ΔΗΑΝΑ, έφθασε στην οριακή πλειοψηφία των 151 ενώ αργότερα κέρδισε άλλη μία έδρα στο εκλογοδικείο. Το ΠΑΣΟΚ υποχώρησε στο 38,6% και ο ΣΥΝ στο 10,3%. Οι μετατοπίσεις ψήφων ήταν και πάλι οριακές αλλά αυτή τη φορά σχεδόν όλες προς τη Ν.Δ. Τρεις ημέρες αργότερα, ορκιζόταν η κυβέρνηση της Ν.Δ. Τις πρώτες ημέρες της θητείας της, η κυβερνητική πλειοψηφία εξέλεξε τον Κωνσταντίνο Καραμανλή Πρόεδρο της Δημοκρατίας για δεύτερη φορά. Έτσι, έκλεισε το δεκάμηνο της σύγχυσης και της αμνηστίας. Μαζί έκλεισε μια δραματική περίοδος σήψης και παρακμής της πολιτικής ζωής, που θα άφηνε για καιρό τα σημάδια της.

Η Ελλάδα στη νέα εποχή

Ό,τι ως τώρα εξιστορήσαμε για το 1989 ήταν οι δοκιμασίες που συνέβησαν σε μια μικρή γω-

νιά της γης, την ίδια περίοδο όπου η Ιστορία με κεφαλαίο το αρχικό, άδραχνε τον κόσμο ολόκληρο και του άλλαζε μορφή, ροή και πνεύμα. Το παγκόσμιο 1989, anno mirabilis, χώρισε την ιστορία στα δύο κλείνοντας μια εποχή και ανοίγοντας μια άλλη, που ακόμη αναζητά το σχήμα της.

Η κατάρρευση του σοβιετικού κομμουνισμού, που επήλθε σαν ενδογενής έκρηξη, έβαλε τέλος στο «σύντομο 20ό αιώνα». Τα κοσμογονικά γεγονότα σημαδεύθηκαν από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, το σύμβολο του χωρισμού των δύο συστημάτων στο σώμα μιας πόλης και ολοκληρώθηκαν με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, το Δεκέμβριο του 1991. Ο διπολικός κόσμος είχε τελειώσει. Οι ΗΠΑ είχαν πλέον μια πολυδιάστατη υπεροχή έναντι των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων και, επομένως, η συμπεριφορά τους θα καθόριζε σε μεγάλο βαθμό τα πρώτα βήματα της νέας εποχής. Η Γερμανία επανενώθηκε το 1990 με τρόπο ειρηνικό. Παράλληλα, δόθηκε το έναυσμα

Τα κοσμογονικά γεγονότα σημαδεύθηκαν από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου

για την επιτάχυνση της διαδικασίας ενοποίησης της Ευρώπης, έτσι ώστε τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη να μην αισθανθούν απειλούμενα από την ανασύσταση μιας περιφερειακής «υπερδύναμης» που δύο φορές στον 20ό αιώνα είχε κάνει κακή χρήση της ισχύος της. Διαδοχικές διακυβερνητικές διασκέψεις στη διετία 1990 – 91 κατέληξαν, το Δεκέμβριο του 1991 στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ή επισήμως τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία θα αποτελέσει το πλαίσιο κίνησης των κρατών-μελών μέχρι την καθιέρωση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, την πρωτοχρονιά του 2000 (στην Ελλάδα έγινε με καθυστέρηση ενός έτους).

Είναι προφανές ότι τέτοιες κοσμογονικές αλλαγές προσλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο και διαφορετικά αισθήματα από τους λαούς, τα κράτη και τους ανθρώπους. Προφανές είναι επίσης, ότι οι κυρίαρχες ιδεολογίες και τα κυρίαρχα σχήματα για τις νέες τάσεις εκπορεύονται κατά κύριο λόγο από τους νικητές και τα κέντρα ισχύος. Από τη «Δύση» εν προκειμένω, αρχής γενομένης από τις ΗΠΑ. Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι διαμορφώθηκαν δύο αναλυτικές-ερμηνευτικές τάσεις για τη νέα εποχή, οι οποίες εξέφραζαν και διαφορετικές συναισθηματικές διαθέσεις, αισιοδοξίας η μία, απαισιοδοξίας η άλλη. Η αισιοδοξία ερμηνεία εμπιστευόταν την αγαθοποιό δύναμη του φιλελεύθερου καπιταλισμού. Η αγορά, η φιλελεύ-

ΜΕΛΙΝΑ ΜΕΡΚΟΥΡΗ

(1922 - 1994).

Από το 1981 έως το 1989 ηγήθηκε του Υπουργείου Πολιτισμού στις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ.

Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ.

Το γεγονός αποτελεί μέρος των μεγάλων αλλαγών που συνέβησαν στην Ευρώπη στο τέλος του 20ού αιώνα. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

θερη δημοκρατία, τα ανοιχτά σύνορα και το ελεύθερο εμπόριο θα διαχέονταν σε όλο και μεγαλύτερα τμήματα του πλανήτη, φτιάχνοντας έναν κόσμο πιο ειρηνικό, πιο πλούσιο και δημοκρατικό. Ο «Πόλεμος του Κόλπου» στις αρχές του 1991 απλώς σηματοδοτούσε κατ' αυτή την άποψη, τη διάθεση της διεθνούς κοινότητας, με επικεφαλής τις ΗΠΑ, να περιφρουρήσουν τη νέα τάξη από κακοποιά υπολείμματα του παρελθόντος, όπως το ιρακινό καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν. Η απαισιόδοξη ερμηνεία προέβλεπε ότι η κατάλυση της διπολικής πειθαρχίας θα προκαλούσε εντάσεις, διαλυτικές τάσεις και αναθέρμανση των εθνικισμών και των φονταμενταλισμών. Η διάλυση της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας έδωσε γρήγορα δυνατό επιχειρήματα σε αυτή την άποψη. Όπως συνήθως συμβαίνει, κατά την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα, εκδηλώθηκαν στην πραγματική ζωή και οι δύο τάσεις, συμπλεκόμενες και συναρτημένες, ενώ η εικόνα έγινε πολύ σκοτεινότερη στις απαρχές του νέου αιώνα.

Η Ελλάδα συνάντησε τη νέα εποχή, όπως είδαμε, εν μέσω κρίσης. Η οικονομική κατάσταση είχε επιδεινωθεί σε βαθμό ανησυχητικό. Η χώρα διερχόταν μια βαθιά ηθικο-πολιτική κρίση ενώ η κομματική πόλωση είχε δημιουργήσει τραυματικές καταστάσεις. Από την άλλη, υπήρχαν σημαντικές κατακτήσεις και θετικά βήματα. Από το 1974 είχαν γίνει σημαντικότερες αλλαγές. Είχαν εμφανιστεί εντάσεις,

που σε άλλες εποχές θα είχαν ενδεχομένως αποσταθεροποιήσει τους θεσμούς αλλά τώρα, όλα είχαν γίνει μέσα σε συνθήκες ομαλότητας. Η ελληνική δημοκρατία είχε ωριμάσει. Μια πρόσθετη κατάκτηση ήταν η εθνική, σχεδόν, συναίνεση που είχε επιτευχθεί για τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας.

Όμως, η Ελλάδα είχε δείξει μια δυσκολία ενεργητικής προσαρμογής στις συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος, είχε φανεί ανίκανη να καταλάβει τις γενικές τάσεις και να τις εκμεταλλευθεί με κατάλληλες πολιτικές επιλογές. Το ίδιο συνέβη μετά το τέλος του διπολισμού. Η Ελλάδα επί αρκετό χρόνο αρμένιζε χωρίς σταθερό μπούσουλα στην αρχή της νέας εποχής. Αντιμετώπισε το νέο με ανασφάλεια και αντιφάσεις. Βεβαίως, υπήρχε ένας πολύ ισχυρός λόγος. Η «γειτονιά μας» υπήρξε πεδίο διαρκούς κρίσης και πολεμικών συγκρούσεων. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας δημιούργησε ένα δυσμενέστατο άμεσο γεωπολιτικό περιβάλλον. Η Ελλάδα όμως χειρίστηκε έτσι την κατάσταση, ώστε πρακτικά, μέχρι το 1995, αντί να είναι πρόσβειρα της Ευρώπης στα Βαλκάνια, έγινε βαλκανίο προβληματικό μέλος στην Ευρώπη. Την ίδια ώρα που η χώρα ξεκινούσε την προσπάθεια να συγκλίνει και να ενταχθεί οικονομικά στην καρδιά της Ε.Ε., την ίδια ώρα απέκλινε γεωπολιτικά και κυρίως συναισθηματικά. Όχημα αυτής της απόκλισης στάθηκε το λεγόμενο «Μακεδονικό» και η άκριτη ταύτιση με τις πιο φανατικές εκφράσεις του σερβικού εθνικισμού. Με αιτίες αλλά και αφορμές τα δύο αυτά ζητήματα, σημειώθηκε μια μαζική έκρηξη του εθνικισμού, που εκμηδένισε σχεδόν τα περιθώρια χάραξης ορθολογικής και διορατικής εθνικής

Η Ελλάδα επί αρκετό χρόνο αρμένιζε χωρίς σταθερό μπούσουλα στην αρχή της νέας εποχής

στρατηγικής. Ένα μέρος της πολιτικής ηγεσίας προκάλεσε, υποδαύλισε και εκμεταλλεύθηκε το εθνικιστικό κύμα ενώ το υπόλοιπο, πλην μικρών εξαιρέσεων, υποτάχθηκε για λόγους κομματικής σκοπιμότητας. Ένας πρόσθετος παράγοντας που τάραξε τις συλλογικές παραστάσεις των Ελλήνων και συνέδραμε στην ενίσχυση του εθνικιστικού και ξενοφοβικού κλίματος ήταν η μαζική είσοδος οικονομικών προσφύγων, κυρίως από την Αλβανία. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι επιλογές της εξωτερικής μας πολιτικής στο βαλκανικό μέτωπο αδυνατίζαν τη διεθνή θέση και το κύρος της Ελλάδας, την ίδια περίοδο που το κατ' εξοχήν κρίσιμο εθνικό θέμα, οι σχέσεις με την Τουρκία, επιδεινώνονταν σταθερά μέχρι το 1996. Τελικά, φαίνεται ότι η βαλ-

κανική κρίση πυροδότησε την εκδήλωση των αντιδυτικών συναισθημάτων, που υπάρχουν ή λανθάνουν στη νεοελληνική εθνική ιδεολογία και τα οποία ως εθνολαϊκισμός τέμνουν εγκάρσια όλες τις πολιτικές παρατάξεις. Με αρκετή ασφάλεια μπορούμε να πούμε ότι η Ελλάδα δεν πανηγύρισε τη «νίκη της Δύσης» έναντι του ανατολικού μπλοκ. Ας μην πάμε όμως στην άλλη άκρη. Σιγά σιγά προσαρμόστηκε και ιδίως μετά το 1996 και άρχισε να ενώνει τα κομμάτια της νέας εποχής σε μια συνεκτική εθνική στρατηγική, με σαφή στόχο να γίνει πλέον «κανονική» ευρωπαϊκή χώρα. Άλλωστε, όπως είδαμε, στη διάρκεια των υπερδιακοσίων χρόνων που διέτρεξε η παρούσα «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού», η «Δύση», παρά τις αμφιθυμίες και τις αναστολές, αποτέλεσε πάντα τον πόλο έλξης για τους Έλληνες.

Το νεοδημοκρατικό διάλειμμα 1990 – 1993

Σε κάθε περίπτωση, η Ν.Δ., που κυβέρνησε το διάστημα 1990 – 1993, υπήρξε έκφραση και θύμα ταυτόχρονα της δυσκολίας και των αντιφάσεων προσανατολισμού της Ελλάδας στο μεταδιπολικό κόσμο και τη νέα εποχή. Επιπλέον, η ταχεία φθορά και πτώση της έδειξε πόσο δρόμο είχε να κάνει ακόμη η συντηρητική παράταξη, ώστε να αλλάξει δομικά και όχι πρόσκαιρα τους κοινωνικο-πολιτικούς συσχετισμούς της μεταπολιτευτικής περιόδου. Η κυβέρνηση της Ν.Δ. με πρωθυπουργό τον Κ. Μητσotάκη είχε αρκετά ισχυρά χαρτιά στα χέρια της, όταν ξεκινούσε. Η δραματική ανατροπή του παγκό-

σμιου σκηνικού είχε ενισχύσει το φιλελεύθερο κλίμα εις βάρος των ιδεών της Αριστεράς. Στις εκλογές είχε πετύχει ένα υψηλό εκλογικό ποσοστό ενώ το ΠΑΣΟΚ και ο Α. Παπανδρέου βρίσκονταν σε κακή κατάσταση, έχοντας με το ΣΥΝ υποστηρίξει δύο κυβερνήσεις. Επίσης, η κοινή γνώμη είχε ανησυχήσει από την παρατεταμένη ακυβερνησία και την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης. Από την άλλη μεριά, η κυβέρνηση και η Ν.Δ. είχαν να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις. Το υψηλό εκλογικό ποσοστό δεν εξέφραζε μια βαθύτερη συγκατάθεση, καθόσον ένα μέρος του είχε ψηφίσει στο όνομα της σταθερότητας. Εξάλλου, το υψηλό 47% είχε μεταφραστεί σε μια ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία δύο μόλις εδρών. Η εσωτερική συνοχή, επομένως, της παράταξης και της κοινοβουλευτικής ομάδας ήταν όρος επιβίωσης. Η οικονομία απαιτούσε δραστικά περιοριστικά μέτρα για τον έλεγχο του πληθωρισμού, των ελλειμμάτων και του χρέους. Η κοινή γνώμη έδειχνε να κατανοεί την ανάγκη σταθεροποίησης της οικονομίας αλλά η ανοχή στα δυσάρεστα μέτρα θα δινόταν υπό την προϋπόθεση ότι η κυβέρνηση θα ήταν πειστική και αποτελεσματική, πόσο μάλλον που η Ν.Δ. συνέχιζε να θεωρείται κόμμα που ευνοούσε περισσότερο το «κεφάλαιο» παρά το «λαό». Τέλος, η κυβέρνηση κλήθηκε να χειριστεί και την εκρηκτική κατάσταση που προκλήθηκε από την κατάρρευση των βαλκανικών κομμουνιστικών καθεστώτων και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας.

Μέσα σε ένα χρόνο, η Ν.Δ. έδειχνε ότι δεν θα ήταν η ισχυρή και αποτελεσματική κυβέρ-

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΣΤΡΙΧΤ.

Στελέχη της ελληνικής κυβέρνησης μετά την υπογραφή της συνθήκης. Από αριστερά Β. Πολύδωρας, Κων. Μητσotάκης, Α. Σαμαράς, Γ. Παπασotάμκος. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

ΣΥΛΛΑΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΚΟΠΙΑΝΟ.

Η οργάνωση μεγάλων συλλαλητηρίων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη ήταν από τις κινήσεις που περιόρισαν πολύ τη δυνατότητα χειρισμών και την εύρεση διεξόδων σε αυτό το ζήτημα. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

νηση που θα έφερνε εις πέρας ένα συνεκτικό και καλά σχεδιασμένο πρόγραμμα. Εντυπωσιακό στοιχείο εκείνης της περιόδου ήταν οι αλληπάλληλες παραιτήσεις και απομακρύνσεις υπουργών και ηγετικών παραγόντων, γεγονός που πιστοποιούσε ότι τόσο η κυβέρνηση όσο και το κόμμα δεν είχαν έλθει στην εξουσία με επαρκή εσωτερική συνοχή και συναντίληψη στις βασικές κατευθύνσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα νευραλγικά Υπουργεία Οικονομίας και Εξωτερικών βρέθηκαν στο επίκεντρο των ενδοκυβερνητικών προστριβών.

Στην οικονομική πολιτική, η Ν.Δ. επιδίωξε να αντιστρέψει την αρνητική δυναμική των μεγεθών, με εργαλεία τόσο τη δημοσιονομική πολιτική όσο και τις αποκρατικοποιήσεις-ιδιωτικοποιήσεις, στο πνεύμα της φιλελεύθερης πολιτικής. Παράλληλα, προσανατολίζοντας την Ελλάδα στους στόχους του Μάαστριχτ, επεξεργάστηκε μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα σύγκλισης για την περίοδο 1993 – 1998, το οποίο εγκρίθηκε από την Κοινότητα, το Μάρτιο του 1993. Ο απολογισμός της κυβέρνησης ήταν πενιχρός. Οι στόχοι που είχε θέσει για τη σταθεροποίηση δεν επιτεύχθηκαν, ούτε ως προς τον

πληθωρισμό, παρά τη μείωση, ούτε ως προς τα ελλείμματα και το χρέος του δημοσίου. Γρηγορότερα προχώρησε η διαδικασία απελευθέρωσης του τραπεζικού συστήματος και της κίνησης των κεφαλαίων. Η πολιτική ιδιωτικοποιήσεων συνάντησε ισχυρότατες αντιδράσεις των εργαζομένων, προκάλεσε εσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων επιχειρηματιών, των «διαπλεκομένων» θα πει ο Κ.Μητσοτάκης καθιερώνοντας ένα νεολογισμό που θα έχει μεγάλη τύχη στη συνέχεια, και έγινε αντικείμενο έντονης λαϊκιστικής εκμετάλλευσης από την αντιπολίτευση, κυρίως του ΠΑΣΟΚ. Έγινε έτσι φανερό ότι η διεθνής επικράτηση του οικονομικού φιλελευθερισμού δεν αρκούσε να αλλάξει την αντίθεση ή την επιφυλακτικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Επιβεβαίωσε επίσης ότι στη χώρα μας ο οικονομικός φιλελευθερισμός, ενώ ανθεί ως ιδιοτελής παράκαμψη των κανόνων από τους ιδιώτες, ως πολιτική έχει περιορισμένη κοινωνική βάση και επισφαλείς κοινωνικές συμμαχίες. Χρειάζεται, ως εκ τούτου ισχυρό και σταθερό πολιτικό πλαίσιο για να γίνει αποδεκτός.

Τέτοιο πλαίσιο δεν υπήρξε. Η εξωτερική πολιτική, ή καλύτερα η διαχείριση της βαλκανικής κρίσης, σπατάλησε το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεων της κυβέρνησης, μέχρι να αποδιαρθρώσει οριστικά την εικόνα και την κοινωνιολογική της βάση. Σωστά χρησιμοποιήθηκε τότε ο όρος «σκοπιανοποίηση» της εξωτερικής μας πολιτικής, για την περίοδο 1991 – 1995, προκειμένου να ασκηθεί κριτική στον αποτυχημένο και επιζήμιο τρόπο με τον οποίο οι κυβερνήσεις της Ν.Δ. και κατόπιν του ΠΑΣΟΚ αντιμετώπισαν το λεγόμενο «Σκοπιανό» και τον πόλεμο της Βοσνίας. Το πρώτο ζήτημα αφορούσε το όνομα με το οποίο θα αναγνωριζόταν διεθνώς η πρώην ομόσπονδη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Κατά τη διαδικασία διάλυσης της ομοσπονδίας, το νέο ανεξάρτητο κράτος διεκδίκησε την αναγνώρισή του με το όνομα Δημοκρατία της Μακεδονίας. Η Ελλάδα αντιτάχθηκε θεωρώντας ότι το όνομα θα σηματοδοτούσε μια νέα φάση του «σλαβομακεδονικού αλτρωτισμού» και θα αναζωπύρωνε το ιστορικό «Μακεδονικό Ζήτημα». Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αιφνιδιασμένη και διχασμένη έτσι και αλλιώς στο συνολικό ζήτημα της διαλυμένης Γιουγκοσλαβίας, έδειξε κατανόηση για την ελληνική θέση και στο Συμβούλιο Υπουργών, το Δεκέμβριο του 1991, έστω με δυσφορία, έκανε δεκτά τα αιτήματα της Ελλάδας, που ουσιαστικά συνοψίζονταν στην αλλαγή του ονόματος. Μετέπειτα αποφάσεις των εταίρων ενίσχυσαν την «κοινοτική αλληλεγγύη» προς τη χώρα μας και άσκησαν μεγαλύτερη πίεση στην ηγεσία του νέου κράτους. Η Ελλάδα όμως,

με πρωτοβουλία του τότε υπουργού Εξωτερικών Α. Σαμαρά, οχυρώθηκε πίσω από μια μαζικιστική διεκδίκηση: να απουσιάζει από το όνομα κάθε σύνθετη ονομασία που να περιέχει τη λέξη Μακεδονία ή «παράγωγό» της. Αυτό οδήγησε σε αδιέξοδο, γιατί στερούσε στο νέο κράτος κάθε δυνατότητα ιστορικής αναφοράς σε ένα όνομα που είχε ζυμωθεί με την εθνική ιδεολογία των κατοίκων της χώρας. Η Ελλάδα βρέθηκε εντελώς απομονωμένη σε αυτή τη διεκδίκηση και δυσφημίστηκε ηθικο-πολιτικά, δεδομένου ότι η διεθνής κοινότητα θεώρησε ότι προβάλαμε μια παράλογη θέση και πιέσαμε με αθέμιτα μέσα έναν ανίσχυρο αντίπαλο. Την ίδια όμως στιγμή, στο εσωτερικό της χώρας ξεσπούσε ένα κύμα παροξυστικού εθνικισμού, το οποίο έκοβε τους δρόμους ενός λογικού συμβιβασμού με βάση το εθνικό συμφέρον. Επρόκειτο για ένα από τα «ξεσπάσματα» εκείνα που κατά καιρούς εκδηλώθηκαν στην ιστορία του νέου ελληνισμού παγιδεύοντας την εθνική πολιτική σε λάθος κατεύθυνση. Πρωταγωνιστικό ρόλο θα παίξει η Εκκλησία, η οποία από τότε θα αναλάβει και πάλι ανοιχτό πολιτικό ρόλο στην κατεύθυνση του εθνικισμού και του συντηρητισμού. Παράλληλα με το «Σκοπιανό», το εθνικιστικό ξέσπασμα επενδύθηκε και σε ένα άλλο ζήτημα, που επαύξησε την απομόνωση της χώρας και αμαύρωσε περαιτέρω την εικόνα της. Στους πολέμους που ξέσπασαν μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, και ιδίως τον τρομερό πόλεμο της Βοσνίας, η Ελλάδα βρέθηκε να ταυτίζεται σχεδόν φανατικά με τη Σερβία και το καθεστώς Μιλόσεβιτς, αγνοώντας το δικό της εθνικό συμφέρον και αδιαφορώντας για τα εγκλήματα που ο «αδελφικός σύμμαχος» διέπραττε, όπως π.χ. με τη σφαγή των Βόσνιων μουσουλμάνων στη Σρεμπρένιτσα. Ως προς το «Σκοπιανό», η κυβέρνηση της Ν.Δ. γρήγορα διαχάστηκε μεταξύ της διαλλακτικότερης στάσης του πρωθυπουργού και της αδιάλλακτης του υπουργού Εξωτερικών, ενώ η αντιπολίτευση (ΠΑΣΟΚ) ποντάρισε στην αδιαλλαξία. Τον Απρίλιο του 1992, ο Κ. Μητσοτάκης απέπεμψε τον Α. Σαμαρά, δεν μπόρεσε όμως να αναπροσανατολίσει την ελληνική στάση σε κάποιο διεθνώς αποδεκτό στόχο, γιατί ήταν πλέον όμηρος της κοινής γνώμης, της δημαγωγικής αντιπολίτευσης του ΠΑΣΟΚ και του Σαμαρά αλλά και της εσωκομματικής αντιπολίτευσης, της οποίας ηγείτο ο επικεφαλής της κοινοβουλευτικής ομάδας Μ. Έβερτ. Αντί του αναπροσα-

Το κύμα παροξυστικού εθνικισμού εμπόδιζε ένα λογικό συμβιβασμό για το εθνικό συμφέρον

νατολισμού, η κυβέρνηση Μητσοτάκη απέρριψε νέες συμβιβαστικές προτάσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μάλιστα επέβαλε πετρελαϊκό εμπάργκο από τον Αύγουστο ως το Δεκέμβριο 1992, οπότε αναγκάστηκε να το άρει υπό τη διεθνή πίεση. Εν τω μεταξύ όμως, το ζήτημα μοιραίως έφυγε από τα ευρωπαϊκά πλαίσια, διεθνοποιήθηκε, μειώνοντας ακόμα περισσότερο την ισχύ των ελληνικών πιέσεων. Τον Απρίλιο του επόμενου χρόνου, ο ΟΗΕ αναγνώρισε το νέο κράτος με την προσωρινή ονομασία Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και παρέπεμψε την οριστική λύση σε διαπραγματεύσεις των δύο μερών υπό την αιγίδα του. Η οριστική λύση ακόμη εκκρεμεί. Στον υπόλοιπο κόσμο έχει καθιερωθεί στον καθημερινό δημόσιο λόγο το όνομα Μακεδονία ενώ στην Ελλάδα χρησιμοποιείται το προσωρινό ΠΓΔΜ (FYROM) ή απλώς τα «Σκόπια». Έτσι, η Ν.Δ. μεταβίβασε το πρόβλημα στην επόμενη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ενώ η ίδια θα πλήρωνε άμεσα το κόστος. Τον Ιούνιο του 1993 ο Αντ. Σαμαράς ίδρυσε το κόμμα «Πολιτική Άνοιξη», που θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανατροπή της κυβέρνησης Μητσοτάκη λίγους μήνες αργότερα.

Προβληματική υπήρξε επίσης η πολιτική της Ν.Δ. προς την Αλβανία. Στο πολιτικό επίπεδο, ενθάρρυνε αλόγιστα το βορειοηπειρωτικό αλυτρωτισμό αφήνοντας έκθετη την ελληνική μειονότητα στην καταπιεστική αντίδραση του εθνικισμού των κυβερνήσεων Μπερίσα. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η εξωτε-

νατολισμού, η κυβέρνηση Μητσοτάκη απέρριψε νέες συμβιβαστικές προτάσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μάλιστα επέβαλε πετρελαϊκό εμπάργκο από τον Αύγουστο ως το Δεκέμβριο 1992, οπότε αναγκάστηκε να το άρει υπό τη διεθνή πίεση. Εν τω μεταξύ όμως, το ζήτημα μοιραίως έφυγε από τα ευρωπαϊκά πλαίσια, διεθνοποιήθηκε, μειώνοντας ακόμα περισσότερο την ισχύ των ελληνικών πιέσεων. Τον Απρίλιο του επόμενου χρόνου, ο ΟΗΕ αναγνώρισε το νέο κράτος με την προσωρινή ονομασία Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και παρέπεμψε την οριστική λύση σε διαπραγματεύσεις των δύο μερών υπό την αιγίδα του. Η οριστική λύση ακόμη εκκρεμεί. Στον υπόλοιπο κόσμο έχει καθιερωθεί στον καθημερινό δημόσιο λόγο το όνομα Μακεδονία ενώ στην Ελλάδα χρησιμοποιείται το προσωρινό ΠΓΔΜ (FYROM) ή απλώς τα «Σκόπια». Έτσι, η Ν.Δ. μεταβίβασε το πρόβλημα στην επόμενη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ενώ η ίδια θα πλήρωνε άμεσα το κόστος. Τον Ιούνιο του 1993 ο Αντ. Σαμαράς ίδρυσε το κόμμα «Πολιτική Άνοιξη», που θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανατροπή της κυβέρνησης Μητσοτάκη λίγους μήνες αργότερα.

νατολισμού, η κυβέρνηση Μητσοτάκη απέρριψε νέες συμβιβαστικές προτάσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μάλιστα επέβαλε πετρελαϊκό εμπάργκο από τον Αύγουστο ως το Δεκέμβριο 1992, οπότε αναγκάστηκε να το άρει υπό τη διεθνή πίεση. Εν τω μεταξύ όμως, το ζήτημα μοιραίως έφυγε από τα ευρωπαϊκά πλαίσια, διεθνοποιήθηκε, μειώνοντας ακόμα περισσότερο την ισχύ των ελληνικών πιέσεων. Τον Απρίλιο του επόμενου χρόνου, ο ΟΗΕ αναγνώρισε το νέο κράτος με την προσωρινή ονομασία Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και παρέπεμψε την οριστική λύση σε διαπραγματεύσεις των δύο μερών υπό την αιγίδα του. Η οριστική λύση ακόμη εκκρεμεί. Στον υπόλοιπο κόσμο έχει καθιερωθεί στον καθημερινό δημόσιο λόγο το όνομα Μακεδονία ενώ στην Ελλάδα χρησιμοποιείται το προσωρινό ΠΓΔΜ (FYROM) ή απλώς τα «Σκόπια». Έτσι, η Ν.Δ. μεταβίβασε το πρόβλημα στην επόμενη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ενώ η ίδια θα πλήρωνε άμεσα το κόστος. Τον Ιούνιο του 1993 ο Αντ. Σαμαράς ίδρυσε το κόμμα «Πολιτική Άνοιξη», που θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανατροπή της κυβέρνησης Μητσοτάκη λίγους μήνες αργότερα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ,

Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας από το 1993. Η πλούσια κοινωνική δραστηριότητά και η κινητικότητά του κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του στο ανώτατο αξίωμα αύξησε το κύρος του θεσμού και τον έκανε πιο προσεγγίσιμο στους Έλληνες πολίτες. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ,
στις 15/2/1993, όταν
ανακοινώνει στην
κοινοβουλευτική ομάδα
του ΠΑΣΟΚ την
υποστήριξη του
Κωνσταντίνου
Στεφανόπουλου για το
αξίωμα του Προέδρου
της Δημοκρατίας.

ρική πολιτική της Ν.Δ. στα άλλα πεδία κινήθηκε σε διαφορετικό πνεύμα, το οποίο εξέφραζε πιστότερα τις προσωπικές αντιλήψεις του αρχηγού της. Θέρμανε και επιδίωξε να αναβαθμίσει τις ελληνο-αμερικανικές σχέσεις. Υπέγραψε τη συμφωνία για την παραμονή των αμερικανικών βάσεων, την οποία άλλωστε είχε ουσιαστικά ετοιμάσει η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, και δεξιώθηκε τον πρόεδρο τον ΗΠΑ Τζωρτζ Μπους στην Αθήνα. Εξέφρασε μια απερίφραστη προσήλωση στην προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και επί των ημερών της επικυρώθηκε στη βουλή η συμφωνία του Μάαστριχτ με θετική ψήφο και των δύο μεγάλων κομμάτων (31.7.1992). Τέλος, προώθησε μια διαφορετική θεώρηση στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις βασισμένη στο διάλογο, του οποίου ο Κ. Μητσοτάκης ήταν θερμός υποστηρικτής. Τον Ιανουάριο του 1992, το Νταβός της Ελβετίας φιλοξένησε και πάλι τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας και της Τουρκίας, αυτή τη φορά όμως τον Κ. Μητσοτάκη και τον Σ. Ντεμιρέλ. Το κλίμα ήταν θερμότερο, η κοινή ανακοίνωση περισσότερο φιλόδοξη αλλά πρακτικά βήματα δεν υπήρξαν στο επόμενο διάστημα.

Εγκλωβισμένη στις πιο πάνω αντιφάσεις και εσωτερικές συγκρούσεις της, η κυβέρνηση της Ν.Δ. φαινόταν ήδη εξαντλημένη στα μισά της θητείας της. Από την άλλη, το ΠΑΣΟΚ, παρά τα δικά του εσωτερικά προβλήματα, είχε ανακάμψει γρήγορα. Η έκβαση της δίκης για το σκάνδαλο Κοσκωτά και η αθώωση του Α. Παπανδρέου (16.1.1992) αναπτέρωσαν το ηθικό της παράταξης και έπληξαν ηθικο-πολιτικά τη Ν.Δ. και τον Κ. Μητσοτάκη προσωπικά. Μια άλλη εξέλιξη που είχε ενισχύσει το

ΠΑΣΟΚ ήταν η διάλυση του Συνασπισμού ως συμμαχίας του ΚΚΕ με την ΕΑΡ. Τον Ιούνιο του 1991, η «ορθόδοξη» πλειοψηφία του ΚΚΕ με ηγέτη πλέον την Αλέκα Παπαρήγα, αποσύρεται από το σχήμα. Ο Συνασπισμός διατηρώντας τον τίτλο, εξελίσσεται σε ενιαίο κόμμα υπό την προεδρία της Μαρίας Δαμανάκη. Σε αυτό εντάσσονται η ΕΑΡ και η σημαντική σε μέγεθος και στελεχικό δυναμικό «ανανεωτική» συνιστώσα του ΚΚΕ.

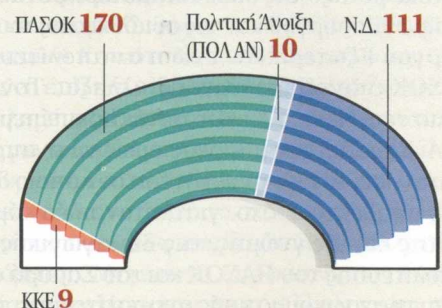
Το τέλος της κυβέρνησης Μητσοτάκη επιήλθε στις αρχές Σεπτεμβρίου 1993 με τη συνέργεια δύο παραγόντων. Από τη μια, η συνδυασμένη αντίδραση μεγάλων επιχειρηματικών κύκλων στο σχέδιο της κυβέρνησης να πωλήσει το 49% του ΟΤΕ σε στρατηγικό επενδυτή και από την άλλη, η «αποστασία» δύο προσκείμενων στον Αντ. Σαμαρά βουλευτών. Η Ν.Δ. έχασε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και υποχρεώθηκε σε πρόωρες εκλογές. Στις 10 Οκτωβρίου 1993, το ΠΑΣΟΚ επανήλθε στην εξουσία με 46,8%, η Ν.Δ. πήρε 39,3% η Πολιτική Άνοιξη (ΠΟΛΑΝ) 4,9% και το ΚΚΕ 4,5%. Ο Συνασπισμός με 2,97% έναντι εκλογικού ορίου 3% έμεινε εκτός βουλής. Λίγες ημέρες αργότερα, ο Κ. Μητσοτάκης παραιτήθηκε από την ηγεσία της Ν.Δ. και τη θέση του κατέλαβε ο εσωκομματικός του αντίπαλος Μιλτιάδης Έβερτ. Αλλαγή ηγεσίας έλαβε χώρα και στον ΣΥΝ. Η Μ. Δαμανάκη παραιτήθηκε και στη θέση της εκλέχθηκε ο Νίκος Κωνσταντόπουλος.

Η επιστροφή του ΠΑΣΟΚ και το λυκόφως του Α. Παπανδρέου 1993 - 1995

Η επάνοδος του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση σήμανε την έναρξη ενός νέου κύκλου κυριαρχίας του κόμματος στο πολιτικό σκηνικό, που θα κρατήσει ως τις αρχές του 2004. Η κυριαρχία αυτή, αξιοσημείωτη αν συγκριθεί με τις επιδόσεις των άλλων ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
10/10/1993

Σύνολο εδρών **300**

κομμάτων, βασίστηκε τόσο στο δυναμισμό και τον πλειοψηφικό χαρακτήρα του κεντρο-αριστερού κοινωνικο-πολιτικού χώρου, όσο και στην ικανότητα αυτοανανέωσης, που έδειξε το ίδιο το ΠΑΣΟΚ. Οι δύο παράγοντες προφανώς αλληλοσυνδέονται. Η νέα μακρόχρονη κυβερνητική θητεία χωρίζεται σε δύο σαφείς περιόδους. Η πρώτη διήρκεσε από την επανεκλογή ως το τέλος του 1995, οπότε παραιτήθηκε για λόγους υγείας ο Α. Παπανδρέου. Η δεύτερη περίοδος 1996 – 2004, καθαρή και ευδιάκριτη, αναμφισβήτητα μπορεί να αποκληθεί «περίοδος Σημίτη», χάρη στη σφραγίδα που έβαλε ο νέος ηγέτης του ΠΑΣΟΚ.

Η πρώτη περίοδος έφερε όλα τα χαρακτηριστικά της προσωρινής μη βιώσιμης κατάστασης και του επιλόγου. Το βασικό πρόβλημα συνίστατο στις περιορισμένες πλέον φυσικές δυνάμεις που είχε ο πρωθυπουργός και πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Α. Παπανδρέου, λόγω βαρύτατου προβλήματος υγείας. Η επανεκλογή του και η παραμονή στην ηγεσία έδειχνε την προσωπική του αίγλη και τους δεσμούς που είχε καθιερώσει με τον κόσμο του ΠΑΣΟΚ. Ταυτόχρονα, φάνηκε για μια ακόμη φορά ότι σε ένα απόλυτα αρχηγικό μοντέλο οργάνωσης, η ασθένεια του αρχηγού μεταδίδεται σε όλο το κυβερνητικό-κομματικό σώμα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, το έργο της κυβέρνησης δεν μπορούσε παρά να είναι περιορισμένο. Και σε αυτό το επίπεδο, μπορούμε να διακρίνουμε δύο όψεις. Η μία, εν είδη επιλόγου, διαχειρίστηκε δεσμεύσεις που είχε δημιουργήσει ο μαξιμαλισμός της αντιπολιτευτικής φάσης. Η δεύτερη, αναδεικνύει τις αναθεωρήσεις και τα ανοίγματα στο μέλλον που είχε πραγματοποιήσει το ΠΑΣΟΚ και ο Α. Παπανδρέου. Η διαχείριση του «Σκοπανού» ανήκει στην πρώτη κατηγορία. Το ΠΑΣΟΚ, έχοντας πλειοδοτήσει σε εθνικισμό επί Ν.Δ., δεν μπορούσε παρά να παρατείνει τη «σκοπιανοποίηση» της εξωτερικής πολιτικής, πόσο μάλλον που το κύμα εθνικισμού συνέχιζε να υπάρχει, έστω και μειούμενο. Ωστόσο, οι εξελίξεις έδειχναν ότι η αρχική μαξιμαλιστική θέση της Ελλάδας στο ζήτημα του ονόματος ήταν αδιέξοδη. Οι ευρωπαϊκές χώρες, η μία μετά την άλλη, αποκαθιστούσαν διπλωματικές σχέσεις με την ΠΓΔΜ και σε αυτές προστέθηκαν οι ΗΠΑ (9.2.1994). Η ελληνική κυβέρνηση αντέδρασε προκαλώντας μια μεγαλύτερη κρίση, για να καταλήξει σε ένα συμβιβασμό, που παρέπεμπε τελικά το ζήτημα του ονόματος στις καλένδες. Στις 16.2.1994, η κυβέρνηση κήρυξε οικονομικό εμπάργκο της ΠΓΔΜ ξεσηκώνοντας διεθνή κατακραυγή στις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Οι διεθνείς παράγοντες κινητοποιήθηκαν και πίεσαν για κάποιο συμβιβασμό. Έτσι, οι δύο χώρες κατέληξαν στην

αποκλιθείσα «μεταβατική συμφωνία» (13.9.1995), κατά την οποία η Ελλάδα ήρε το εμπάργκο και η ΠΓΔΜ τροποποίησε τη σημαία, στην οποία αποτυπωνόταν ως εθνικό σύμβολο ο «ήλιος της Βεργίνας» και δεσμεύθηκε σε «καθησυχαστικές» ερμηνείες άρθρων του Συντάγματός της τα οποία η Ελλάδα θεωρούσε ότι περιέκλειαν επεκτατικές προθέσεις. Έτσι «μπήκε στο ράφι» το ζήτημα του ονόματος και οι σχέσεις των δύο χωρών εξομαλύνθηκαν. Στα άλλα ζέοντα βαλκανικά μέτωπα, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ συνέχισε την έντονη φιλοσερβική πολιτική και την ανεπιφύλακτη υποστήριξη στο καθεστώς Μιλόσεβιτς. Αντίθετα, βελτίωσε και εξομάλυνε τις σχέσεις με την Αλβανία, προσπαθώντας να εξουδετερώσει επιπλέον και τους επικίνδυνους ελληνικούς παρακρατικούς μηχανισμούς, που έπαιζαν το παιχνίδι της έντασης μεταξύ των δύο χωρών.

Την ίδια περίοδο οξύνθηκαν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις με επίκεντρο το Αιγαίο. Αφορμή ήταν το διεθνές «Δίκαιο της θάλασσας», που εγκρίθηκε στις 30.7.1994 και υπογράφηκε από την Ελλάδα αλλά όχι από την Τουρκία. Η χώρα μας θεώρησε ότι το διεθνές δίκαιο παρείχε το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 μίλια ενώ η Τουρκία, αντιδρώντας με επίσημους και υψηλούς τόνους, δήλωσε ότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε casus belli. Παράλληλα, έθεσε ζήτημα «γκρίζων ζωνών», δηλαδή αμφισβητούμενης εθνικής κυριαρχίας,

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

στο Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο. Συχνές ήταν οι εκδηλώσεις λαϊκής λατρείας κατά τη διάρκεια της νοσηλείας του. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

**Το «ενιαίο
αμυντικό
δόγμα» είχε
υψηλό συμβο-
λισμό αλλά
αμφισβητού-
μενη αποτελε-
σματικότητα**

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΗΜΙΤΗ.

Συμμετείχαν ιστορικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ καθώς και πρόσωπα από την εκσυγχρονιστική ομάδα του κόμματος. Φωτογραφικό αρχείο ΔΟΛ.

σε περιοχές ή βραχονησίδες του Αιγαίου. Δύο από αυτές, τα Ίμια, θα οδηγήσουν τις δύο χώρες σε επικίνδυνη πολεμική εμπλοκή στις αρχές του 1996. Γενικά την περίοδο εκείνη, η νέα κυβέρνηση Σημίτη επέστρεψε σε μια γραμμή που προέκρινε την «αποτροπή» έναντι του διαλόγου με την Τουρκία. Η διατύπωση του «δόγματος του ενιαίου αμυντικού χώρου» από τη Θράκη, το Αιγαίο ως την Κύπρο αποτέλεσε κίνηση υψηλού συμβολισμού αλλά αμφισβητούμενης πρακτικής αποτελεσματικότητας. Το σημαντικότερο όμως ήταν ότι ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90, αρχικά με τον πρόεδρο Γ. Βασιλείου και στη συνέχεια με τον Γλ. Κληρίδη, η κυπριακή ηγεσία άρχισε να βλέπει την επίλυση του προβλήματος στην προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τον Ιούλιο του 1990, υπέβαλε αίτηση ένταξης. Ο πρώτος σημαντικός σταθμός της διαδρομής ήταν η απόφαση της Ελλάδας, το Μάρτιο 1995, να άρει την αντίρρησή της για την τελωνειακή ένωση της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, με αντάλλαγμα την έναρξη των διαπραγματεύσεων ένταξης της Κύπρου, που θα άρχιζε εντός του 1997. Μπορούμε να θεωρήσουμε το γεγονός συμβολικό και ενδεικτικό του αντιφατικού και μεταβατικού χαρακτήρα της συγκεκριμένης πολιτικής φάσης. Προβληματικές επιλογές και αντιλήψεις του παρελθόντος συνυπάρχουν με νέες αναζητήσεις, τολμηρότερες πρωτοβουλίες για την πορεία της Ελλάδας στη νέα εποχή.

Στο οικονομικό επίπεδο, η ροπή προς το μέλλον ήταν εμφανέστερη. Το ΠΑΣΟΚ, σε πλή-

ρη απόσταση με τον παλαιό αντιευρωπαϊκό ή ευρωσκεπτικιστικό εαυτό του, προσαρμόζει απερίφραστα την οικονομική πολιτική στους στόχους της Συνθήκης του Μάαστριχτ, ώστε να εξασφαλίσει το ταχύτερο δυνατό την ένταξη της Ελλάδας στη Οικονομική Νομισματική Ένωση. Χωρίς δε αμφιβολία, αποδείχθηκε ικανότερο και καταλληλότερο γι' αυτή την εθνική προσπάθεια από τη Ν.Δ. που είχε προη-

**Ο μείζων
εθνικός στόχος
υπήρξε η
είσοδος της
Ελλάδας στην
ΟΝΕ και η συμ-
μετοχή στη ζώ-
νη του ευρώ**

γηθεί. Το πρώτο βήμα ήταν η υποβολή νέου αναθεωρημένου Προγράμματος Σύγκλισης 1994-1998, δεδομένου ότι το προηγούμενο είχε εμφανώς αποτύχει. Το νέο σχέδιο εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών το Νοέμβριο του 1994 και απο-

τέλεσε το πλαίσιο της νέας οικονομικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ.

Στο πολιτικό επίπεδο, αξίζει να μνημονευθεί η εκλογή του Κωνσταντίνου Στεφανόπουλου στην Προεδρία της Δημοκρατίας (8.3.1995), ο οποίος επί δύο συνεχείς θητείες τίμησε το ύπατο πολιτειακό αξίωμα. Το κυρίαρχο όμως στοιχείο ήταν οι εσωτερικές ζυμώσεις και αντιπαραθέσεις στο ΠΑΣΟΚ, δεδομένου ότι η κατάσταση της υγείας του Α. Παπανδρέου έθετε επί τάπητος το ζήτημα της διαδοχής.